ПУСТИНЯ

След провала на Обединението на френския народ в живота на Дьо Гол започва „преход през пустинята“. Така голистите наричали този период, който продължил до май 1958 година. Броят на привържениците на генерала катастрофално намалял, неговият авторитет спаднал. Наистина той си оставал живо въплъщение на един от най-драматичните моменти във френската история. Но влиянието му върху политическия живот на страната било отслабено от авантюрата с РПФ. Дьо Гол веднъж забелязал, че „от всички влияния най-силно е влиянието на успеха“. А той претърпял поражение...

Жителите на Коломбе често забелязвали през пролуките на живият плет на парка „Боасери“ самотната фигура на генерала. Подпирайки се с бастуна си, той бродел между дърветата и храстите. Според неговите думи той направил така 15 хиляди кръга. Нерядко сядал в колата и отивал в съседната гора, където дълго се разхождал. У дома генералът убивал времето си, като нареждал пасианс — на френски: „търпение“. Сега то му било особено необходимо, и то главно не в картите. Пък и какво са могли да му кажат картите, щом негови постоянни събеседници били самата Франция, самата История? „Аз се оказах във вихъра на хората и на събитията — пише Дьо Гол, — но винаги ме влечеше към уединение. Сега уединението стана мой приятел. Пък и какъв друг приятел може да го замени, когато се срещаш с Историята? Това кътче на Шампан е толкова тихо и спокойно...“

Тъй като бил човек с широки интелектуални интереси, Дьо Гол се оттегля в любимия свят на книгите. Основната част на деня генералът прекарва в кабинета си, в своята кула, на бюрото си. Той много чете, като наново се връща към Бергсон, Барес, Пеги, Сен Симон, Ларошфуко, Валери. Генералът винаги, дори когато до гуша бил зает с държавни работи, на-

мирал време за утоляване на своята постоянна духовна жажда. Той твърдял, че „истинското училище, което дава умението да се заповядва, е общата култура". В основата на победите на Александър Македонски той виждал духа на Аристотел, а в успехите на Цезар — културата на Цицерон. Препрочитайки Шатобриан, той винаги се замислял над неговите думи: „Действие, което не се опира върху знанието, е престъпление." Всъщност да управляваш — значи да предвиждаш, но за да предвиждаш, трябва много да знаеш... Дьо Гол се обръща с мисълта си към своето неотдавнашно минало, мъчи се да прозре и мъглявите контури на бъдещето.

Той следи особено внимателно новите трудове по история на Втората световна война, чете и съчиненията на германските генерали, които описват своите неотдавнашни походи и техния плачевен край. На бюрото му се появяват най-неочаквани книги. Тук има учебници по градинарство и аеродинамика, по коневъдство, книги за лова и т. н. Живо се интересува от всички литературни новости, от книгите, получили премии. Екстравагантните явления, като „новият роман", не предизвикват у него особен ентусиазъм. Но в замяна на това пък му харесват романите на Франсоаз Саган, които намира класически по изкуството на сюжета и словото и по пълнотата на чувствата. Чете всички произведения на Жан-Пол Сартр. Генералът високо оценява творчеството на своя съратник Андре Малро, а за статиите на Франсоа Мориак казва, че „те изтръгват сълзи от очите". Интересно дали той е имал предвид например и изказванията на Мориак за дейността на генерала начело на РПФ: „Аз поддържах Дьо Гол, докато смятах, че той може да предотврати присъединяването на Франция към едната или другата страна в „студената война". Сега аз съм объркан, защото Дьо Гол, изглежда, смята войната за неизбежна. А Франция и мира могат да спасят само такива хора, които не смятат войната за неизбежна." Впрочем именно сега, след края на РПФ, всичко върви към възстановяване съгласието между Дьо Гол и Франсоа Мориак.

За една вечер Дьо Гол прочита „Старецът и морето" от Ърнест Хемингуей. Възхищава се от упоритостта на героя. „А нали старецът всъщност съм аз — замислено си казва той. — Само че аз пристигнах в пристанището, преди акулите да са ме направили на голяма оглозгана рибена кост."

Изобщо животът му през тези години става обикновен, повече от обикновен. Това е нормалният живот на възрастен човек с всичките му радости и скърби. Преди 1940 г. той бил почти изолиран от този живот — освен войници друго не виждал, рамките на военната служба ограничавали жизненото му пространство. После изключителната му роля на ръководител на „Свободна Франция", на шеф на временното правителство, на вожд на РПФ създавала дистанция, която затруднявала обикновените му връзки с хората, непосредственото му общуване с тях. Сега той е по-близко до обикновените човешки нужди, до своя дом, до своето семейство, до съседите си — жителите на Коломбе. „Конетабъла" сякаш паднал от високия пиедестал, върху който се извисявал като статуя. Веднъж седмично той обикновено отивал в Париж, където винаги отсядал в хотел „Ла Перуз" в стая № 11. На улица „Солферино" още работел неговият секретариат, който по това време се занимавал с ликвидиране делата на РПФ. Оливие Гишар, неизменният „портиер" на този хотел, устройвал срещи на генерала с разни хора. Но те ставали все по-редки. Изменили се някои от навиците на 63-годишния Дьо Гол. Така например той се отказал от пушенето и твърде много се гордеел с това. Методът, с помощта на който престанал да пуши, отразява една от чертите на неговия характер. Дьо Гол винаги предварително създавал за себе си необратима ситуация и в голямото, и в малкото. Уговаряйки своя секретар Гишар да остави пушенето (който също желаел да направи това, но не знаел как), генералът го съветвал: „Много просто, кажете на своето началство, на жена си, на своя секретар, че от другия ден няма да пушите. Това е достатъчно."

Да, неговият живот станал външно малко по-спокоен и с по-малко грижи, но, както и преди, в него имало доста тежки преживявания. На двадесетгодишна възраст умряла дъщеря му Ан. Генералът винаги се отнасял към нея с трогателна грижовност, с часове я занимавал, доставял за нея копия от мултипликационните филми на Дисней. Порасналата девойка запазвала съзнанието на дете... Погребали я в гробищата на Коломбе. Когато засипали гроба с пръст, Шарл дьо Гол казал на жена си. „Не плачете, Ивон, сега нашата дъщеря е като другите..."

Изобщо „преходът през пустинята" се оказал тежка работа.

Нажежен пясък, в който краката потъвали, мъчителна жажда, измамни миражи по пътя, чийто край не се виждал — всичко това трябвало да изпита Дьо Гол в тежката за него обстановка на Четвъртата република. Малкият оазис Коломбе ле дьо-з-Еглиз се оказал незащитен от знойните ветрове, които духали от света на политиката. С всеки нов ден Дьо Гол се убеждавал, че е водел многобройната си, а после бързо разбягала се войска съвсем не в оная посока, в която било нужно, че опасността, която той посочвал, се оказала несъществуваща, а действителната заплаха през това време, към 1953 г., придобила застрашителен характер.

Дейността на РПФ Дьо Гол свързвал с надеждата за създаване на републиканска монархия в духа на декларацията в Байо. Но спечелването на властта било само средство за борба за величието на Франция, за нейното международно издигане. Патологичният антикомунизъм на РПФ обаче спомагал на практика Франция да се окаже отхвърлена от пътя към величието в тълпата на загубилите независимостта си западноевропейски сателити на Съединените щати. И сега ставало дума вече не за завоюване на величие, а да се защити съществуването на Франция като независима държава. По онова време, когато Дьо Гол с увлечение размахвал чучелото на митичната съветска заплаха, растяла реалната опасност Париж да бъде подчинен на Вашингтон. Дьо Гол не можел да не почувствува в края на краищата истинския смисъл на събитията. На 10 март 1954 г. той открито говорел за това, в което се бил убедил една година по-рано: „Русите не желаят война. Това е ясно като божи ден. Впрочем те никога не са желали войната. Ако Русия през 1946, 1947 и 1948 г. целеше да ни завоюва, тя можеше да окупира Европа чак до Брест, така че ние нямаше да успеем и да въздъхнем."

Същевременно Дьо Гол биел тревога и настойчиво повтарял: „Отечеството е в опасност!" Той я виждал сега в чудовищната измислица, която се наричала Европейска отбранителна общност. Дьо Гол я наричал „военна вавилонска кула..., главоблъсканица на експерти...., алхимична смес, алгебрична комбинация от кабалистични формули" и т. н. А в резултат на това, възмущавал се той — „превъоръжаване на Германия и ликвидиране на Франция!"

Планът за Европейска отбранителна общност бил подсказан

на Франция от Вашингтон. Той имал своята предистория. Наскоро след оттеглянето на Дьо Гол в оставка през януари 1946 г.неговите приемници излезли с разни планове за така наречената европейско обединяване. Предлагало се група западноевропейски страни да се обединят в една свръхдържава — ставало дума за ликвидиране на исторически създалите се нации и за сливането им в една „европейска" нация с общ парламент и правителство. Същността на цялата тази идея се свеждала до укрепването на капиталистическия строй и до отслабването на комунистическото движение в Западна Европа. През 1948 г. възникнал зародишът на „европейски" парламент — Страсбургската асамблея, която не получила наистина реална власт. През 1950 г. възниква обединението за каменните въглища и стоманата на шест страни, така наречената „малка Европа" — Франция, Западна Германия, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург. В областта на тежката промишленост и добива на въглища започва ликвидирането на митническите граници. От самото начало Дьо Гол се отнасял отрицателно към тези мероприятия, тъй като ставало дума за унищожаване на онова, което смятал за необходима, единствено възможна форма за историческото съществуване на народите — националните държави. Той не се скъпял на презрителни отзиви за инициаторите на европейските замисли, начело на които се намирали неговите бивши министри Жорж Бидо и Жан Моне, а също и лидерът на партията МРП Робер Шуман. За този човек от полунемски произход, бивш привърженик на Виши, Дьо Гол казвал, че ако „краката му са в Париж, душата му е в Берлин".

Генералът отдавна вече се възмущавал от капитулантската политика на Франция по германския въпрос. Многото правителства на Четвъртата република (портфейлът на министър на външните работи неизменно се намирал или у Шуман, или у Бидо) с поразителна лекота се отказвали от правата и възможностите, придобити в значителна степен благодарение на Дьо Гол при завършването на войната. Отдавна били забравени исканията за отделяне на Рур, за левия бряг на Рейн и други. Лидерите на Четвъртата република се примирили с възстановяването на мощта на Западна Германия. Бонската държава искала политическо равноправие с Франция. Впрочем Шуман и Бидо в своите отстъпки на Бон отивали по-далеч,

отколкото Аденауер в шантажа си. През есента на 1950 г. френските министри дошли до крайния предел: под натиска на Вашингтон те се съгласили по принцип да се възстанови вермахтът в Западна Германия. Но като предвиждали възмущението на французите, те се опитали да замаскират безусловната капитулация с невероятна машинация, равнозначна на национално самоубийство. Родила се идеята за „европейска армия". През октомври 1950 г. този план бил предложен не от някой друг, а от Рьоне Плевен, бившият съратник на Дьо Гол от Лондон, станал сега министър-председател. Предприемал се опит да се съгласува несъвместимото: да се даде на Западна Германия правото да се въоръжава, но да се лиши от възможността да има самостоятелна армия със свое командуване и генерален щаб. Комплектуваните от германците отделни войскови части трябвало да влязат в състава на „европейската армия", т.е. в обединената армия на шест страни. Франция, както и Италия и страните на Бенелюкс, щели да се простят със своите армии. А цялата „европейска армия" постъпвала в разпореждането на НАТО, т.е. предавала се под ръководството на американците. Не е трудно да си представим отношението на Дьо Гол към този проект. Като твърдял, че „Франция е създадена от ударите на меча", той винаги смятал, че без армия няма Франция, че историята на Франция е история на нейната армия, без която не може да има нито независимост, нито величие. Затова Дьо Гол отначало дори не желаел да вярва, че изобщо е възможно да се говори сериозно за такива немислими проекти като „европейската армия", която наричал „лоша шега". Но тази шега се оказала много безпощадна истина. През май 1952 г. Бидо подписал от името на Франция договор за учредяване на Европейската отбранителна общност. Трябвало само той да бъде ратифициран и на историята на самостоятелната френска армия щяло да се сложи край.

На едно от последните заседания на Националния съвет на РПФ Дьо Гол в драматична форма на диалог възпроизвел провеса на раждането на договора за Европейска отбранителна общност. Американците казали на французите: „Германия трябва отново да придобие своите сили. Тя ще ги слее с вашите в безроден организъм, който ще се намира в разпореждане на американското командуване и по логиката на нещата ще стане инструмент на германската военна политика. И така, давайте

вашата армия!“ И в отговор те чули: „Вземете онова, което хиляди години беше френска армия, и го погребете в този чудовищен организъм. Вземете идеята за „европейска армия“, в която нашата собствена армия губи душата и тялото си!“

На 25 февруари 1953 г. Дьо Гол устроил в хотел „Континентал“ специална пресконференция по въпроса за Европейската отбранителна общност. „Ясно е — казал той, — че този договор, съчетан със сегашната американска политика, води пряко към военната и политическа хегемония на райха в Европа“. И по-нататък напомнил за опита от войната, когато действията, осигурили на Франция правото на победителка, се оказали възможни само защото Дьо Гол разполагал, макар и с малка, но все пак самостоятелна армия, с която той можел да се разпорежда по своему и дори въпреки желанията на САЩ и Англия.

„Ако по време на последния конфликт — казвал Дьо Гол — френското правителство на войната и освобождението носеше върху себе си бремето на подобен режим (на подобен договор за Европейска отбранителна общност) в коалицията, в която то участвуваше, ако то не бе запазило правото си и възможността да разполага с френските войски по свое усмотрение и ако не беше в състояние да налага своята воля, Кьониг не би бил при Бир-Хакейм, Жуен не би изиграл своята известна роля в Италия, Льоклерк не би превзел Фецан и не би бил изпратен, когато това бе необходимо, срещу Париж, Дьолатр не би защитил Елзас, не би преминал през Рейн и Дунав, Лармина не би ликвидирал немските огнища на Атлантика, Доайен не би запазил Тенд и Бриг, експедиционният корпус никога не би бил изпратен в Индокитай. Няма да посочвам други военни епизоди и многото големи политически трудности, възникнали в нашите отношения със съюзниците, които не можахме да преодолеем само защото нашите собствени сили, колкото и ограничени да бяха те, принадлежаха на нас. Ако не беше така, правителството, дошло на власт във Франция след освобождението, не би представлявало нищо друго освен АМГОТ, т. е. чуждестранно правителство. Плевен, Кей, Жакино, Бидо, Мейер, Ориол, вие, които участвувахте в тези дела, които бяхте мои министри, нима сте забравили всичко това?“

Изказванията на Дьо Гол против ЕОО предизвикали голям резонанс. Планът за ремилитаризиране на Западна Германия

и за създаване на „европейска армия“ се натъкнал във Франция на силно противодействие на политическите сили от много широк и разнообразен спектър. Против Европейската отбранителна общност се борела компартията, която защищавала интересите на Франция и на мира в Европа. Значителна част от радикалите, от социалистите, от всички партии освен МРП (там имало единични изказвания) отхвърляли договора за Европейската отбранителна общност. В резултат на това страната се оказала разцепена. В друга, макар и твърде видоизменена форма се проявило същото разделение както по време на войната, когато възникнали два враждебни центъра на притегляне: Виши и съпротивата, прогерманската и антигерманската фракция. И Дьо Гол изведнъж почувствувал, че РПФ в тези условия не му помага, а му пречи в борбата против Европейската отбранителна общност. Едно нещо са неговите изказвания като лидер на дясна, антидемократична партия, която губела и остатъците от влиянието си, друго нещо са изказванията на вожда на съпротивата, несвързан с която и да било партия и действуващ само от позиция на защитата на националната независимост. В последния случай неговите изказвания придобивали по-голяма тежест и влияние. Те не се натъквали вече на предубежденията на противниците на РПФ. И тези съображения (наред с провалите на РПФ в изборите) послужили като сериозен фактор, който накарал Дьо Гол да побърза с изявление през май 1953 година за прекратяване дейността на РПФ. Сега той можел да действува по-свободно — вече не се чувствувал обременен от опозорения „авторитет“ на организация, която само го компрометирала.

Като се обявил за прекратяване дейността на РПФ, Дьо Гол същевременно предоставил свобода на действие на депутатите от тази партия. Между това в Националното събрание те били над 100 и от тях сериозно зависела съдбата на договора, който подлежал на ратификация. Но в това отношение те запазвали верността си към Дьо Гол, макар че по други въпроси действували твърде свободно и отдавна вече участвували в правителствените комбинации. Затова в борбата против Европейската отбранителна общност се запазвала в Националното събрание, както и по-рано, голистката фракция, на която Дьо Гол можел да се опре.

След ликвидирането на РПФ генералът направил известна

пауза и се изказал публично против „европейската армия“ едва на 12 ноември 1953 година. Той повторил своите тези против Европейската отбранителна общност, която заплашвала да лиши Франция от армия и следователно от независимост, да отслаби нейните връзки с колониите и да открие път за германска хегемония в Европа. Интересно е, че в тази реч Дьо Гол предложил алтернатива на проекта за Европейска отбранителна общност и на другите идеи за обединяване на шестте страни в една свръхдържава. Вместо федерация, сливане на шестте страни, генералът предлагал конфедерация, чиито членове ще запазят напълно своята независимост. Той осъдил отношенията между САЩ и Западна Европа, като ги нарекъл система на протекторат. Отново прозвучали идеите за независима Европа, които Дьо Гол издигнал в края на войната. Особено показателно в тази реч било напомнянето, че Франция е съюзник на Съветския съюз. „Аз не забравям — казал Дьо Гол, — че Европа се простира от Гибралтар до Урал и каквото и да е моето мнение за някои режими, аз съм бил в Москва, както и в Лондон и Брюксел... Според мен в единна Европа може да участвува всеки, който искрено пожелае това.“

Борбата за ратифициране на договора за Европейска отбранителна общност става все по-напрегната. Подобно на „делото Драйфус“ проблемът за ратификацията предизвиква общонационална криза. Привържениците на ЕОО засилват натиска върху депутатите. За тази цел се разработват допълнителни протоколи, които уж смекчавали пагубните за Франция последици от договора. Съединените щати шантажират Франция със заплахата за „мъчителна преоценка“ на своята политика в Европа. Но въпреки всичко в Националното събрание се оформя мнозинство, враждебно на ратификацията.

В началото на 1954 г. на власт е едно от най-реакционните и проамерикански правителства. Възглавява го Жозеф Ланиел, червендалест нормандски фабрикант, за когото казвали, че той „вярва в бога, в сполуката си и в получаването на американски заеми“. Някога, по време на парижкия апотеоз на Дьо Гол на 26 август 1944 г., Ланиел шествувал редом с генерала по време на триумфалния марш на Шан-з-Елизе. Сега той, съобразявайки се само с желанията на Вашингтон, подготвя тайно споразумение за открито участие на САЩ в индокитайската война, която стоварва върху Франция нови позорни поражения и теж-

ки бедствия. Министърът на външните работи на същото правителство Жорж Бидо на всяка цена се мъчи да изтръгне от френския парламент съгласие за ратифициране на договора за „европейска армия" и саботира всички опити за постигане на мир в Индокитай. През пролетта Франция се оказва на прага на извънредно остра криза, предизвикана от политиката на правителството на Ланиел и Бидо, която през май 1954 г. завършва с тяхната оставка. Този път става дума не за обикновена правителствена криза, а за сериозен политически трус. На власт идва правителството на радикала Мендес-Франс. Новият министър-председател се ползува в началото с подкрепа в парламента. Комунистите, за пръв път от 1947 г., гласуват да му се предоставят пълномощия. Мендес-Франс бързо сключва мир в Индокитай и внася в Националното събрание въпроса за ратификацията на договора за Европейска отбранителна общност. При това той не се изказва за ратификацията, заемайки безпристрастна позиция. Настъпва критичният момент на политическата борба, продължила вече няколко години. Решаващо значение за нейния изход имало отрицателното отношение на мнозинството от французите към „европейската армия". Това отношение предопределяло в една или друга степен позицията на всички политически партии. С най-голяма последователност то било изразявано в дейността на комунистите. Но огромно значение имала също така отрицателната позиция на Дьо Гол. Стихийно се образувала широка коалиция на националните сили, която включвала доста разнородни социални елементи и в много отношения напомняла политическото лице на съпротивата. Изказванията на Дьо Гол против ЕОО донякъде укрепили неговия авторитет, който бил разклатен от дейността на РПФ. Те му давали възможност да поддържа своята репутация на твърд защитник на националните интереси.

На 30 август 1954 г. се състояло историческо заседание на Националното събрание на Франция, на което договорът за Европейска отбранителна общност бил отхвърлен. Завършили с провал многогодишните опити на САЩ да натрапят на Франция гибелния за нейния суверенитет план. Държавният секретар на САЩ Дълес нарекъл събитията от 30 август 1954 г. „трагедия". За Франция те били голяма победа, която за известно време сякаш възстановила престижа и независимостта на нейната външна политика.

Отхвърлянето на договора за Европейска отбранителна общност Дьо Гол смятал като първи след осем години признак за здравия дух на Франция, като показател за отказа от политиката на американски сателит, като израз на всеобща воля за защита на националната независимост. „Някакъв вятър премина над страната, подтиквайки хората да вдигнат по-високо главите си" — казвал генерал дьо Гол.

Времето летяло, а нямало никакви признаци, че заветната цел — ликвидирането на Четвъртата република и установяването на негова силна власт — е сега по-достижима. Напротив, наследниците на РПФ, които излизали под фирмата на „социални републиканци", ни най-малко не разширили своето влияние. Освен това далеч не всички от депутатите на бившия РПФ запазвали верността си към своя шеф. Естествено, генерал дьо Гол продължавал да се ползува с голям авторитет. Посещавали го и се съветвали с него такива крупни политически дейци като Мендес-Франс или Едгар Фор. Но какво можело да му даде това освен известно морално признание на неговите минали заслуги?

Главното, което потискало Дьо Гол, се заключавало в многобройните признаци за спадане на неговото влияние сред масите. Опитвайки се сякаш да напипа пулса на народа, той обявил, че за пръв път след 1945 г. ще участвува в тържествената церемония на гроба на Незнайния воин в Деня на победата. За това предварително се съобщавало във вестниците и парижани били поканени да отидат на Шан-з-Елизе. Но когато генералът пристигнал при Триумфалната арка, видял, че се бил събрал малко народ, а възторгът на тълпата се оказал повече от умерен. Генералът отново не можал да чуе „гласа на тълпата", на който винаги придавал толкова решаващо значение. Народът бил безмълвен.

В една от личните си беседи Дьо Гол наскоро след това с мъка казал: „След освобождението аз три пъти се опитвах да спася страната. И трите пъти претърпях поражение. Исках да дам на Франция конституция, от каквато тя се нуждаеше, и взех своята патерица на пилигрим. Но не ме послушаха. Създадох РПФ и се надявах с помощта на това обединение отново да взема в ръцете си съдбата на нацията... Но обединението се разпадна през 1952 година. Това беше второто ми поражение. Намислих да отида при Триумфалната арка по случай

десетгодишнината от победата. Казваха ми, че парижкият народ ще бъде там, за да ме аплодира. Аз пристигнах на площад „Етоал" на 10 май 1955 година. Но народът не бе изпълнил Шан-з-Елизе. Това беше третото ми поражение."

Генерал дьо Гол решава да стои настрана от вътрешната борба и така да заеме усамотена позиция на безпристрастие и превъзходство. Може би това било още един опит да се разграничи от омразното наследство на РПФ. На 2 юли 1955 г. свиква пресконференция.

„Мина вече повече от година — казва той на журналистите, — откакто не сме се срещали с вас. И всичко ме кара да предвиждам, че ще мине още много време, преди да се срещнем отново. Работата е там, че аз възнамерявам да не се намесвам в онова, което е прието да се нарича политическа дейност."

Като говори за себе си от позицията на историята, той излага нещо като политическо завещание. Дьо Гол дава песимистична оценка на положението в страната. Макар и без рязката агресивност от времената на РПФ, осъжда системата на Четвъртата република, като я нарича „несъстоятелна и затова отживяла времето си". Но не се отказва напълно от надеждите за бъдещето. „В своите дълбини страната проявява жизнена сила. О нашите брегове се разбиват бурите на съвременния свят. Без да се опитвам засега да предсказвам какъв фактор или кое събитие ще предизвика изменението на режима, имам основание да смятам, че такова разтърсване ще стане."

Сетне генералът прави критичен преглед на основните външнополитически проблеми. Що се отнася до вътрешната политика, Дьо Гол подчертава, че него съвсем не го интересуват предстоящите през 1956 г. избори. Той завършва с думите: „Казвам ви довиждане... и може би за дълго."

„Последната" пресконференция на Дьо Гол се състояла скоро след излизането от печат на първия том на неговите „Военни мемоари". Вторият том ще излезе през 1956 г. третият — през 1959 година. Тъй като това най-голямо политическо и литературно произведение генералът е създал през годините на „прехода през пустинята", уместно е именно тук да му дадем кратка характеристика, макар че вече цитираните многобройни извадки от тези мемоари сами по себе си не са могли да не дадат на внимателния читател определена представа за тях. Мемоарите са автопортрет на Дьо Гол, те го показват такъв,

какъвто той би желал да изглежда в очите на съвременниците си и на потомците. Естествено е поради това, че те, както и всички мемоари, са крайно субективни. Но своеобразната интелектуална искреност на Дьо Гол въпреки желанието на автора ги прави освен това и портрет, т. е. реален образ на автора такъв, какъвто той е бил в действителност. „Военни мемоари" е история на определено време в оня вид, в който си я представял Дьо Гол. Историческият характер на съчинението се подчертава от обширните документални приложения към всеки том. Но както е добре известно, точното възпроизвеждане на документи е далеч недостатъчно за вярното отразяване на епохата. По-важен е подборът на тези документи. Характерно е в този смисъл, че мемоарите не съдържат много извънредно важни документи от онова време. Там няма да намерим например програмите на Националния съвет на съпротивата, документите на Френската комунистическа партия и много други неща.

Естествено е, че и описанието на събитията не е могло да не се окаже явно тенденциозно. Анализът и оценката на тези събития напълно съответствуват на особеностите на авторовия светоглед. Авторът просто игнорира елементарните изисквания за научен, социологичен подход, като предпочита преди всичко собствената си интуиция и личните си възгледи, усвоени от детинство. Но, както пише Лабрюйер, един от твърде ценените от Дьо Гол френски моралисти, „Известна... ограниченост помага на някои хора да вървят по пътеката на мъдростта."

Това е вярно както и по отношение на много практически действия за хората и явленията. В мемоарите се съдържат мнения за хората и явленията. Съдържат много интересни, оригинални оценки, характеристики и мисли. Написани с изключителна добросъвестност. За разлика от такива мемоаристи като например Чърчил Дьо Гол не е прибягвал до помощта на много литературни и научни сътрудници. Само Рьоне Тибодо, бивш участник в „Свободна Франция", а сетне чиновник в Министерството на външните работи, му помагал в подбора на документите, дъщерята на генерала, Елизабет, преписвала ръкописа, а Жорж Помпиду водел преговорите с издателство „Плон". Дьо Гол грижливо пишел и преписвал своя ръкопис, подбирал материалите и търпеливо подобрявал литературната форма на мемоарите. Той се стремял да ги направи не само

политическо, но и литературно произведение, в което напълно сполучил.

Генералният инспектор на народното образование Франсоа, бивш шифровчик на Дьо Гол, когато той командувал Четвърта бронетанкова дивизия, като посетил веднъж Коломбе, заявил на генерала: „Вие сте голям класически писател." „О, това мъчно ми се удава — отвърнал Дьо Гол. — Това е мъчение. Вижте, трябват ми три листа чернови, за да напиша една страница. Дъщеря ми Елизабет ги пише на машина и аз поправям текста още три пъти... Всъщност аз безкрайно преработвам. Повярвайте ми, това е страшна работа." Друг път той казал: „Ако имам нескромността да се смятам за писател, от това ми става още по-трудно да пиша. Това е дълга история... Понякога се получава, а понякога не... При мен работата винаги върви тежко."

Дьо Гол поправял ръкописа до последна възможност. При подготвянето на първия том на мемоарите за печат той дванадесет пъти се срещал с литературния редактор на издателство „Плон". Изброяването на заглавията, които обикновено се състояли от една дума, показва грижливата работа, изключителното внимание към литературната форма и структурата, стремежа към класически завършено оформление на произведението. Първият том на „Военни мемоари" е озаглавен „Призивът" и се състои от осем глави: „По наклонената плоскост", „Падението", „Свободна Франция", „Африка", „Лондон", „Изтокът", „Съюзниците", „Сражаваща се Франция". Вторият том „Единство" също има осем глави: „Интермедията", „Трагедията", „Комедията", „Алжир", „Политиката", „Дипломацията", „Сражението", „Париж". Третият том се нарича „Спасението" и има седем глави: „Освобождението", „Рангът", „Редът", „Победата", „Раздорът", „Разривът", „Оттеглянето". И в трите тома като червена нишка преминава голистката идея за нацията като абсолютна ценност и идеята за относителността, призрачността на всички политически теории, идеологически системи и партийни страсти. Дьо Гол всичко решава, като изхожда от „железния закон на националните интереси". В неговата представа тези интереси съвсем не се асоциират с интересите на някаква социална група или класа, дори с конкретната съдба на хората, от които се образува нацията в определен исторически момент. Нацията се явява в хилядогодиш-

ното минало и в бъдещето, които се съединяват в абстрактното единство на мистична вяра в особения образ на Франция, вяра, която изпитвал Дьо Гол и към която той чрез собствената си личност желаел да приобщи и другите. Дьо Гол решително отказва комуто и да било правото на истинско разбиране на националните интереси на Франция, особено на комунистите, за които националните интереси съвпадат с интересите на всички френски трудещи се и същевременно се съчетават с интернационализма, т. е. със солидарността на трудещите се от всички страни. Мемоарите на Дьо Гол са изпълнени с несправедливи, пропити от класово предубеждение, подозрителност и недоверие оценки за дейността на френските комунисти. Наистина понякога Дьо Гол все пак признава заслугите на комунистите пред родината, тяхната сила и авторитет.

Своеобразно място в мемоарите заема и народът. За неговите конкретни нужди и стремежи е казано твърде малко. Смисълът на неговото съществуване е осигуряването все на същото величие на Франция. Дьо Гол отделя твърде много място да описва своите срещи с народа, който винаги изпитвал „възторг", „неописуема радост", „чуден подем" и т. н. Несъмнено подобни събития действително са ставали, например на 26 август 1944 г. в Париж. Но в мемоарите те се превръщат в най-желателен метод за общуване между народа и вожда, който по такъв начин се опира върху слепите, чисто емоционални настроения на тълпата, върху психологическия феномен на масовия екстаз.

Генерал дьо Гол често се връща към характеристиката на своята лична роля. Когато читателят на „Военни мемоари" види за пръв път тези характеристики, те не могат да не му направят странно впечатление най-малкото със своята необикновеност. Възниква мисълта за болезнено тщеславие и самомнение. Ето как описва той своята роля в периода на „Свободна Франция" в първия том на мемоарите: „Аз въплътявах за моите сподвижници съдбата на нашето дело, за множеството французи — надеждата, за хората в чужбина — образа на непокорена Франция сред падналите ѝ се изпитания. И всичко това обуславяше моето поведение или посочваше пътя, от който аз вече не можех да се отклоня".

В действителност това е само своеобразен маниер за изразяване на чувствата, в който няма шарлатанско тщеславие,

обикновено за много политически дейци. Дьо Гол се е стремял към слава, но не заради самата тази слава, а за да служи на идеала на вечна Франция, който той носел в своето сърце.

Александър Верт с основание писа: „Макар и Дьо Гол да бил дълбоко убеден, че на него е възложена специална мисия, той, изглежда, е получавал твърде малко удоволствие лично за себе си от своите успехи, съвършено лишен от плебейското тщеславие на някакъв Мусолини, Хитлер или дори Наполеон."

Оттук и усещането за трагизъм при описването на ония ситуации, когато на Дьо Гол не се удавало да служи на Франция така, както желаел да й служи. Това особено се отнася за последните страници на третия том от мемоарите, където се разказва за обстоятелствата на доброволната оставка на Дьо Гол през януари 1946 година. Защото само в отделни и непродължителни периоди от миналогодишната дейност на генерала възниквали моменти на пълно доверие на мнозинството от френския народ към него, към неговата способност да води след себе си Франция. Но много по-постоянен е бил разривът между Дьо Гол и французите, разрив, който е бил трагедия в живота на този необикновен човек.

Оттеглянето на Дьо Гол през януари 1946 г. изглежда в мемоарите като финал на велико дело, започнато на 18 юни 1940 г., като заключителен акт на неблагодарност към спасителя на родината, като проява на ужасно неразбиране на неговата роля, като завършек на неговата основна жизнена задача. Затова Дьо Гол се отдалечава от хорските работи и се обръща към описване на своя самотен живот в Коломбе, към обкръжаващата го природа:

„Тишина изпълва моя дом. Колко дълги часове ще чета, ще пиша, ще мечтая и нито една илюзия няма да подслади изпитванията от мене мъка.

Колкото повече остарявам, толкова по-близка ми става природата. Всяка година нейната мъдрост ми носи утешение: пролетта и лятото, есента и зимата — това за мен са като четири повтарящи се урока."

И по-нататък следва изложение в духа на романтичния пантеизъм, който напомня Шатобриан, на онова, което говорят на Дьо Гол годишните времена. Монологът за природата в ролята й на зима започва с думите: „Нима завинаги съм победила смъртта? Не! Под моята замръзнала земя, в мрачните

дълбини вече се извършва глуха работа, аз предчувствувам чудесното възвръщане на светлината и на живота." А после Дьо Гол се връща към себе си и завършва третия том на „Военни мемоари" с тези думи: „Старият човек, уморен от изпитанията, отстранен от работа, който чувствува приближаването на вечния мраз, все пак не престава да очаква кога в мрака ще блесне лъчът на надеждата."

Той не само че не престава да чака. Той не престава да се бори, уединил се в своята кула в Коломбе. Мемоарите на Дьо Гол са съвсем определен акт на политическа борба, при това твърде ефикасен. Използува се всеки повод, за да се осъди политиканството, традиционната партийна игра, парламентарните машинации, т. е. всичко, с което беше характерна историята на Третата република и от чието повторение Дьо Гол предпазва следвоенна Франция. В тези пасажи съвсем ясно се отразява мнението на Дьо Гол за тогавашната система на Четвъртата република, макар че пряко не споменава за нея. Скрупульозно разказва за всички перипетии на борбата със съюзниците по време на войната, като явно противопоставя тези действия на проамериканското раболепие на своите приемници. А главното, доказва между редовете на трите тома, че в бурята на капитанския мостик на френския кораб трябва да се намира именно такъв човек, какъвто е той, Шарл дьо Гол!

Но мемоарите още само се пишат, а до кормилото на властта, както и преди, е далече. Нищо не го радва, дори възторжените отзиви за първия том на мемоарите от страна на такива уважавани хора като Франсоа Мориак. Нужни са му не похвали, не дитирамби, нужна му е власт, а единственият глас на одобрение, който вълнува душата му, е оня „глас на тълпата", в който той чувствува призива на самата Франция. Но тя мълчи и се занимава със своите работи. Остава да говори с бога и генералът често си спомня за него. Ако стане дума за бъдещето, непременно казва: „Ако бог продължи дните ми..." Когато излязъл първият том на „Военни мемоари", специално отпечатаните на най-хубава хартия 55 екземпляра със специален надпис на автора били разпратени по списък, съставен от Дьо Гол. На първо място в него бил римският папа.

В Коломбе се отбива адмирал д'Аржанлио, бившият командуващ морските сили на „Свободна Франция". Адмиралът

носи със себе си куфар с всички одежди, необходими за пълно обличане на един свещенослужител, и сгъваем олтар със съответните му принадлежности. Адмиралът се преоблича и влиза в църковно одеяние, превръщайки се в отец Луи. Масата в салона се покрива с бяла покривка и върху нея се разпъва олтарът. Генералът помага на адмирала, в дадения случай на отец Луи, да постави правилно предметите на култа, заместваики липсващото момче от църковния хор. После генералът и госпожа дьо Гол смирено коленичат и започва домашна служба. Нерядко виждат Дьо Гол под сводовете на много храмове по време на службата, като се започне от бедната църква в Коломбе и се свърши с катедралата „Нотр Дам дьо Пари". Наистина той изглежда разсеян, гледа встрани и, както казвали за него, „брои мухите".

Вярва ли в бога? Неговото официално отношение към църквата е проникнато от подчертана почит. Той е образцов католик. Но въпроса за религиозността на Дьо Гол, кой знае защо, мнозина са си задавали често. Би казал човек, че изобщо не може да възникне такъв въпрос, щом генералът ходи на изповед. „Уви — пише Турну, — кощунствените голисти не вярваха в неговата искреност и един от тях без всякаква почтителност не се побоя да се разсмее. Дьо Гол според него не вярва нито в бога, нито в дявола. Той вярва в доброто и злото."

Има и други любопитни свидетелства. Жак Сустел, твърде близък на генерала през лондонския период, разказвал как по време на един разговор на религиозни теми Дьо Гол заявил: „Аз не вярвам в нищо. Католическата религия е част от политическите структури във Франция." В друг случай генералът, разговаряйки с човек от своето обкръжение, който бил загубил вярата си, казал: „Що се отнася до мен, по много съображения аз съм вярващ и изпълнявам предписанията на църквата..." И добавил, че тези съображения са „семейни, философски, исторически, географски и социални".

В добавка към всичко това в характера и поведението на генерала не може да се забележи и сянка от прословутите християнски добродетели, като смирение, всеопрощение, пасивно уповаване в божия промисъл и др. И ако той действително е вярвал в нещо, вярвал е в себе си.

Но от друга страна, няколко пъти забелязали как в трудни

за него времена неочаквано отивал сам в катедралата и на колене замръзвал в неподвижност. Какво го влечало натам? Стремежът да се откъсне за миг от житейските неприятности? Навикът? Силата на традицията? Привличащата магия на тържествената ритуална обстановка? Желанието да се докосне до символите на вечността? Изглежда, в това се проявявало същото чувство, което подтиква понякога убедения атеист да търси в трудна минута успокоение в съзерцаването на девствен природен пейзаж, на любимо кътче в родния град или на особено понятно и прекрасно произведение на изкуството. Във всеки случай Франсоа Мориак пише: „Никому не са известни отношенията на Шарл дьо Гол с бога."

Може би също така неопределени са били и отношенията на Дьо Гол с Франция. След „прощалната" пресконференция през юли 1955 г. потокът от посетители в Коломбе забележимо намалял, пък и генералът по-рядко се появявал в Париж на улица „Солферино". Настъпили месеци на най-дълбоко усамотение за Дьо Гол, който мълчаливо следял положението в страната. Като че ли нищо не говорело за възможността да се върне на власт. По данни на Института за обществено мнение само един французин от сто се изказал в края на 1955 година за съставяне на правителство начело с Дьо Гол. През януари на новата 1956 г. се състояли избори в парламента, които завършили с пълен разгром на „социалните републиканци", наследници на РПФ. Те загубили над 3 милиона гласа, около 100 депутатски места и станали една от най-незначителните групи в Националното събрание. Напротив, голям успех постигнали комунистите, социалистите и другите леви партии. При подкрепата на комунистите било съставено правителството на социалиста Ги Моле, което съществувало рекорден срок — повече от година! Нима постоянните изявления на Дьо Гол за неустойчивостта на режима били опровергани от живота? В действителност този режим все по-дълбоко потъвал в тресавището на безпомощността. Ги Моле се държал на власт само поради това, че се отрекъл от своите предизборни обещания и се оставял да бъде влачен от най-реакционните, консервативни и авантюристични сили. Тъкмо през 1956 г. Четвъртата република проявила невиждана безпощадност и името на отшелника от Коломбе все по-често започнало да се мярка в печата.

По данни от анкетите към средата на годината вече не един, а осем французи от сто се изказали за правителство на Дьо Гол, защото безсилието на „системата“ започнало да предизвиква широко недоволство.

Войната в Алжир като раков тумор започва бързо да разрушава организма на Четвъртата република. Правителството на Ги Моле признало независимостта на съседните страни Тунис и Мароко, но що се отнася до Алжир, именно тук то довело да задънена улица френската политика. Спецификата на алжирския проблем, която се предопределяла от неговата изключителна сложност, се заключавала в това, че в Алжир освен 9 милиона коренно арабско население отдавна живеели 1 200 000 европейци, главно французи. Буржоазната върхушка на това европейско малцинство се състояла от отявлени колонизатори-расисти, които отчаяно се борели против най-малките отстъпки на потиснатото коренно население. Пък и в самата метрополия били свикнали да гледат на Алжир като на част от Франция, като на Елзас и Лотарингия. В края на 1954 г., когато в Алжир възникнала освободителната война, всички френски политически партии освен комунистите се обявили за въоръжено потушаване на въстаническото движение. Преди изборите Ги Моле обещал да постигне мирно разрешаване на алжирския проблем. Но след като възглавил правителството, той бързо капитулирал пред исканията на колонизаторите и предприел разширяване на войната. Броят на френската армия в Алжир наближавал половин милион, но бойните действия не давали никакви надежди за успех. Продължаването на войната изисквало колосални средства, хора, въоръжение. Войната предизвикала остра вътрешна борба, подкопавала международните позиции на страната.

От пролетта на 1956 г. в печата все по-често се появявали мисли, че никой друг освен Дьо Гол няма да успее да реши алжирския проблем, че той несъмнено има свой план за решителни мерки, които ще изведат Франция от кризата, която ставала все по-непоносима. Същевременно се засилвали исканията за реформа на държавата, за рязко засилване на изпълнителната власт, така че тя да може да взема решения и да действува. Най-големи френски юристи излизали с проекти за държавна реформа, съзвучни с идеите, които винаги е издигал Дьо Гол.

През април 1956 г. изведнъж твърде много известни лица се явили на прием при Дьо Гол. В началото на май го посетили лидерът на радикалната партия Мендес-Франс и генерал-губернаторът на Алжир Лакост. Дьо Гол приемал всички, дори и Пиер Пужад, лидер на неочаквано бързо възникнала групировка, която обединила дребната буржоазия, преди всичко дребните търговци. Пужад излизал с най-изумяващи лозунги от явно фашистки образец. Дьо Гол говорел с презрение за тази шумна групировка, която на изборите през 1956 г. вкарала в парламента отведнъж 50 свои депутати: „В мое време бакалите гласуваха за нотариуси, сега нотариусите гласуват за бакали." Но той срещнал приветливо Пужад, както и другите. Самият Дьо Гол малко говорел, като се стараел да разбере от своите посетители какво става в страната...

Франция се задъхвала в невероятна безизходица и объркване, предизвикани от противоречивите и лъжливи изявления и обещания на съперничещите си партии. И никой не можел вече да обещае нищо определено. Безнадеждност обхващала широки кръгове на обществеността. Като явен дисонанс с този унил хор прозвучало първото след дълго време публично изказване на Дьо Гол на церемонията по откриване паметника на бойците от съпротивата в Ен през юни 1956 г. Генералът, чиито събеседници отдавна вече не били чували от него в частни разговори нищо освен мрачни пророчества и убийствено унищожителни забележки по адрес на политиците, които били на власт, сякаш се преобразил. Той говорел, че Франция в миналото е издържала и по-големи изпитания, че той вярва в бъдещето на своята страна. През август генералът се отправил в голяма обиколка. Посетил Антилските острови и други френски владения в Тихия океан. Навсякъде му били устройвани тържествени посрещания. И отново Дьо Гол говорел за своята вяра в бъдещето: „Франция отново ще придобие своето величие, без което тя не може да бъде Франция."

По онова време, когато малко по малко Дьо Гол ставал символ на надеждата, злополучното правителство на Ги Моле влачело страната към пропаст. Този бивш преподавател по английски език, който бил стеснителен, славолюбив и слаб човек, когато се намерил на власт, предприел невероятна авантюра. Възползуван от негодуванието на френската буржоазия срещу национализацията в Египет на Суецкия канал, той решил

да открие „втори фронт“ на алжирската война. Ги Моле тайно се договорил с израелския министър-председател Бен-Гурион и министър-председателят на Англия Идън и на 30 октомври заедно с тях предприел въоръжено нападение срещу Египет. Това била най-кратката в историята на Франция война. Но тя се оказала и най-позорната. На 5 ноември френските войски заедно с англичаните дебаркирали в Порт Саид, а вече на 6 ноември агресорите били принудени да обявят за прекратяването на военните действия. Суровото предупреждение от Москва, осъждането от ООН, негодуванието на световната общественост и отказът на Вашингтон да подкрепи открито агресорите довели до мълниеносен, невиждан провал. Обстановката в Алжир още повече се влошила, защото алжирските патриоти били въодушевени от поражението на Франция в Суец и удвоили своите усилия във войната. От друга страна, както пише Александър Верт в книгата си „Революцията на Дьо Гол“, „провалът на суецката експедиция, в която особено активно участвуваха парашутистите на генерал Масю, оказа разрушително въздействие върху френската армия. Европейците в Алжир обявиха, че виновниците за това ново фиаско са Британия и Америка. Това ги накара по-решително от когато и да било да се държат за Алжир и да се обявяват против всякакви преговори с въстаниците“.

Генерал дьо Гол внимателно следил тези събития, макар и да не правел никакви публични изказвания. Той знаел предварително за подготовката на нападението срещу Египет — държал го в течение един от генералите. По принцип той бил за най-твърда линия по отношение на Египет, но в частни разговори се възмущавал от лошата подготовка и организация на операцията и особено от това, че командуването било изцяло английско. Генералът говорел с презрение на Ален Савари, член на правителството на Ги Моле: „Превърнахте се в лакеи на Израел и на британците! Чакахте англичаните! Англичаните винаги идват твърде късно!“

В резултат на суецката авантюра на Ги Моле Франция започнала да получава с една трета по-малко петрол, отколкото ѝ било необходимо. Затварянето на Суецкия канал и бойкотирането му, когато бил отново открит, също стрували на Франция твърде скъпо. Инфлацията се развивала бурно, а валутните запаси почти се изчерпали. Мрачна картина представ-

лявали френските градове през зимата, която се оказала твърде сурова. По улиците замръзвали редиците от засипани със сняг автомобили, лишени от бензин. Рязко се покачили цените. Ги Моле нанесъл такъв удар по системата на Четвъртата република, от който тя вече не могла да се оправи.

Генерал дьо Гол изпитвал двойствени чувства. От една страна, той виждал, че упадъкът на „системата" рязко се ускорявал, като увеличавал неговите шансове. От друга страна, преживявал болезнено новото поражение на Франция, загубата на нейни важни позиции в Близкия изток, невероятното унижаване на страната и отслабването на нейния авторитет в света. При това през есента на 1956 г. генералът прекарал тежка болест. „И на най-лошия си враг не бих пожелал да изпита страданията, които трябваше да понеса аз" — казвал той. Вече няколко години се влошавало зрението му и през ноември му направили операция за махане пердетата на очите. Силно отслабнал, с дълбоко хлътнали очи, закрити с големи тъмни очила, той изглеждал доста остарял. „Не желая повече да се показвам публично" — казвал генералът на редките си посетители, изтривайки сълзите от очите си.

Но той следял събитията и неизменно слушал по радиото последните новини. Неговите изказвания за политическия свят на Париж ставали все по-резки: „Бъркотия... Палячовци... Те са безнадеждни... Марионетки... Целият режим гние." Богатият речник на генерала не му достигал, за да изрази чувствата му, и той прибягвал до любопитно словотворчество: „Политикани... Политхулигани... Политлилипути..."

Но, както казват, французин, който добре познава историята на своята страна, няма да се отчае дори и в скръбни дни. А Дьо Гол не само добре познавал историята, но и участвувал активно в нея и притежавал търпение и издръжливост. През декември 1956 година Дьо Гол се съгласил да посети военното училище Сен Сир, където учил почти преди половин век. Поканили стария „сирар" да възглави тържествената церемония по предаване знамената от завършващите училището на новия набор. Още неоправил се от болестта, 66-годишният генерал наблюдавал мрачно парадния марш на курсантите. Някога и той стоял с пушка на рамо в строя на сенсирци и с гордост носел точно такава униформа. Но как всичко се е изменило оттогава! Прочутото военно училище се оказало сега на друго

място. Неговото старинно здание край Париж, Сен Сир екол, било разрушено през 1944 година от бомбите на английската авиация. Сега Сен Сир се намирал далеч от столицата, във военния лагер Коткедан в Бретан.

Изменило се и положението на самата френска армия. След освобождението на Франция тя непрекъснато водела мръсни войни в Индокитай, а после в Алжир. Неотдавна ѝ се наложило да изпита позора на суецката авантюра. И винаги тя търпяла поражение. Офицерите от годишния випуск в Сен Сир и други военни училища не достигали, за да запълнят безславните загуби. Част от френската армия се намирала в Европа. Но тук тя била подчинена на Атлантическия съюз. Не много преди речта на Дьо Гол в Сен Сир станало известно, че от началото на 1957 г. силите на НАТО в Централна Европа, в чийто състав влизали и френските войски, ще бъдат командувани от бившия хитлеристки генерал Шпайдел. От ония далечни времена, когато младият Шарл дьо Гол, вдъхновен от военната романтика на Дьо Вини, Пеги и Барес, мечтаел за бъдещата голяма слава на френската армия, се случили твърде много неща, които тогава биха му се сторили чудовищен и нелеп кошмар. Сега това станало действителност.

Но генералът със свито сърце все пак се мъчел да вдъхнови младежта с гордото съзнание, че принадлежи към кадровото офицерство, със съзнанието, което той изпитвал, когато бил сенсирец и което запазил въпреки всичко. „Вие сте си избрали военното поприще — казал той в своята реч. — То ще изисква да се откажете от свобода, от пари, то е свързано с тежки изпитания, с часове на горест, с години на тъга. Но в замяна на това то ви дава високото съзнание за зрелост, радостното чувство, че служите на велико дело, възвишена гордост, надеждата за извършване на велики дела и неизменно най-прекрасната мечта за слава, осенена от знамената."

По традиция и по дълг на стар военен той тук трябвало да говори именно така. Но Дьо Гол не възнамерявал да се ограничи с това и презирайки всички канони, рязко напомнил за „маразма", който преживява Франция. Той се нахвърлил върху „системата", заплашваща самото съществуване на френската армия, която, както заявил, „искат да удавят в атлантическата и европейската интеграция". „Вие започвате военната си кариера в мрачни обстоятелства" — казал той. Но своята реч

Дьо Гол завършил с оптимистична вяра в съдбата на Франция: „Сенсирци, казвам ви, че аз никога не съм загубвал вярата в бъдещето на Франция." Отново звучал все същият мотив на надеждата, на увереността, който неизменно отличавал неговите редки тогава публични изказвания.

Но и този път генералът нищо не казал за Алжир, за онова, което особено вълнувало всички и което преди всичко желаели да чуят от него. В началото на 1957 г. станало съвсем ясно, че алжирската драма се приближава към своя последен акт. Безкрайното продължаване на войната не било удобно за никого. Но какъв ще бъде краят? Къде и как да се търси изход от задънения сокак? Можели да се чуят много и различни отговори, в които се отразявали най-неочаквани и противоречиви стремежи, интереси и илюзии. Малко условно те могат да се разделят на три главни направления.

Крайната колонизаторска тенденция най-ярко се изразявала от върхушката на европейското малцинство в Алжир и намирала подкрепа в дребнобуржоазното население на метрополията. Представителите на тази тенденция упорито твърдели, че „Алжир е Франция", че е необходимо чрез най-крайни усилия да се потуши въстанието, а после да се осъществи „интеграция" на Алжир с Франция. Планът за „интеграция" бил противоречив и явно фантастичен.

Другото направление, към което клонели постепенно все по-широки кръгове от общественото мнение в метрополията, отразявало желанието за някакъв компромис, способен да задоволи всички — от сражаващите се за освобождението си алжирци до крайно десните колонизатори.

Третата, най-реалистичната и далновидна тенденция се свеждала до признаване неизбежността и необходимостта да се предостави на Алжир независимост. През 1954 г., в самото начало на войната в Алжир, никой освен комунистите не искал и да чуе за това. Но сега здравият смисъл вземал връх в умовете на все по-голям брой французи.

Но тези три основни тенденции, като се сблъсквали и преплитали в съзнанието на хората, се изразявали в невъобразимо забъркан вид. Проблемът за Алжир горещо се обсъждал навсякъде: в парламента, на конгресите на политическите партии, по страниците на вестниците, в частни разговори. Страстни спорове избухвали в кръга на семейството или в приятелски

компании, събрани около бутилка вино. Защото Франция осъществявала най-голямото в своята история военно предприятие извън пределите на Европа. Войната струвала четири пъти по-скъпо от злощастната война в Индокитай, а нейните резултати още отсега се оказали много по-пагубни. Предлагали се толкова много изходи от положението, че било невъзможно да се намери нито един. Подобно на нравствената и политическата криза от времето на „делото Драйфус" алжирската драма вълнувала съвестта и умовете, които се блъскали в търсене на авторитетна, безспорна истина. А оня, когото обикновено наричали „най-видния французин", към когото инстинктивно се обръщали питащите погледи на много хора, продължавал да мълчи. За разлика от останалите политици, които яростно отстоявали своите планове за разрешаване на алжирския проблем, генерал дьо Гол публично не говорел за нея нито дума. Неговите многобройни посетители го молели да изложи пред страната своето гледище, но генералът решително отказвал, като заявявал, че „още не е дошло време за това". Доказвали му, че всички благонамерени хора във Франция, т.е. цялата френска буржоазия, желаят да знаят неговото мнение. „Благонамерените — отвръщал с презрение Дьо Гол — са подлеци. Те желаят да говоря. Но какво мога аз да кажа на тези ограничени буржоа, които никога нищо не са разбирали и които през 1944 г. щяха да бъдат избесени, ако не беше Дьо Гол?"

Оставало само да гадаят за мислите на генерала или да припомнят неговите стари изказвания. На своята „прощална" пресконференция през юли 1955 г. той в доста мъглява и условна форма говорил за възможността Алжир да се „интегрира" с Франция, т.е. използувал същия термин, който служи като лозунг на „ултра"-та. Но в частни разговори с различни хора Дьо Гол много пъти признавал, че е неизбежно да се предостави на Алжир независимост, смятал, че Алжир всъщност вече е изгубен и че става дума след провъзгласяването на независимостта му да се запази в тази част на Северна Африка икономическото и политическото влияние на Франция върху основата на споразумения с независимата алжирска държава. Но това били частни разговори, които подхранвали многобройни и противоречиви слухове по повод намеренията на Дьо Гол, на когото приписвали най-невероятни замисли.

Любопитно е, че на 12 септември 1957 г. кабинетът на ге-

нерал дьо Гол публикувал следното комюнике: „Изявленията, които понякога се приписват в печата на генерал дьо Гол от някои негови посетители след случайни и откъслечни разговори, обвързват само ония, които съобщават за тях. Що се отнася до генерал дьо Гол, ако намира за полезно да съобщи на обществеността свои мисли, той го прави сам и публично. Това се отнася по-специално до въпроса за Алжир."

В атмосферата на странно недоумение по повод намеренията на генерала той неочаквано отишъл в самия епицентър на драмата, която разтърсвала Франция с болезнени конвулсии — в Алжир, в Сахара, където току-що били открити огромни петролни запаси, толкова необходими на Франция. Може би тук ще каже нещо по-определено? Не — само срещи, разговори и... никакви програмни декларации. Самият тон и характерът на неговите изказвания по време на това пътуване обаче са крайно интересни от гледна точка на последвалите събития. На генерал-губернатора на Алжир Робер Лакост, социалист, превърнал се в най-ревностен защитник на интересите на ултраколонизаторите, заявил: „Алжирският проблем не може да бъде решен без Дьо Гол." На другия ден добавил: „Не забравяйте, Лакост, че решаването ще бъде продължително и то е свързано с цял комплекс от бъдещи проблеми." Дьо Гол явно не желаел предварително да си връзва ръцете с някакъв определен курс в разрешаването на алжирския проблем. Както и по-рано, той бил последовател на Бергсон, който отхвърля предварително установените принципи и е склонен да се съобразява само с конкретните обстоятелства. И естествено, именно сега, както никога по-рано, знаел цената на мълчанието, за което някога красноречиво писал, че то е „блясък на силните и убежище на слабите, целомъдрие на горделивите и гордост на унижените, благоразумие за мъдреците и разум за глупците".

Генералът явно не възразявал против това — различни, понякога просто враждебни едно на друго политически течения да свързват с него своите надежди. Неопределеността и тайнствеността, които обкръжавали истинските намерения на генерала, били за него извънредно важно тактическо средство в подготовката му за връщане на власт. И той с ледена издръжливост провеждал такава тактика, която го превръщала в обект на всеобщи смътни надежди. Всъщност, ако веднъж, на 18 юни Дьо Гол извърши чудо, защо да не може да го из-

върши още веднъж? Във всеки случай най-добре е поне да сърбят надробената попара под ръководството на самия Дьо Гол, отколкото на някакви си Ги Моле, Буржес-Монури и Гаяр, възглавявали подред правителства, които не се ползували с никакво доверие от обществеността. Към такива мисли клонели все повече французи, измъчени от алжирската война.

Всъщност дори активните привърженици на връщането на Дьо Гол на власт, старите, предани му голисти, нямали ясна представа за плановете на своя шеф по алжирския въпрос. Те, както и всички други политически партии освен комунистите, нямали никаква единна линия за разрешаване на алжирския проблем.

Най-забележимата сред голистите група тогава била възглавявана от Жак Сустел, който с идването на генерала на власт свързвал надеждата за запазване на „френски Алжир" и за неговото интегриране. През 1955 г. в качеството си на алжирски генерал-губернатор Сустел се сближил с влиятелните лидери на „ултра"-та. Някога той се ползувал с пълното доверие на Дьо Гол. Но неговото отношение към Сустел доста охладняло поради политиканството на бившия етнограф към края на съществуването на РПФ. Въпреки това Сустел свързвал с Дьо Гол всички свои политически замисли.

Друга голистка група, представлявана от младия и енергичен политик от Бордо Жак Шабан-Делмас, виждала своята главна задача в предаване властта на Дьо Гол. Алжирската война те разглеждали като подходящ повод за ликвидиране на Четвъртата република и за въвеждане на нов режим в духа на известните идеи на Дьо Гол. Що се отнася до решаването на алжирския проблем, те вярвали, че геният на генерала ще намери нужния път.

Най-сетне трета, доста слаба голистка група се състояла от хора, които разбирали колко безсмислени и опасни са продължаването на войната и надеждите за запазване на Алжир в колониална зависимост от Франция. Типичен представител на тая група бил Едмон Мишле, който смятал, че само престижът на генерала може да накара страната да се съгласи да се предостави независимост на Алжир. Немалко привърженици на идването на Дьо Гол на власт, като Андре Малро или Франсоа Мориак, открито се възмущавали от продължаването на войната и особено от нейните варварски методи.

Но никой от голистите, към каквито и възгледи да се придържал по алжирския въпрос, не можел с увереност да каже, че именно той изразява гледището на генерала. А и Дьо Гол никога не би позволил това. Той изобщо не смятал за нужно да посвещава в своите замисли по такъв сложен и щекотлив въпрос дори и най-близките си съратници, а само им позволявал да му бъдат привърженици. И те се задоволявали с това, защото без Дьо Гол в политическо отношение не представлявали нищо. Само прикрити зад огромната сянка на генерала те можели да разчитат на някакво политическо бъдеще. Изобщо отношенията между Дьо Гол и неговите съратници съвсем не приличали на обикновени взаимоотношения на лидер на политическа партия с неговото най-близко обкръжение. Обикновено такъв лидер се намира в зависимост от него, трябва да се съобразява с исканията на своите политически съмишленици. Съвсем иначе се държал Дьо Гол. Той искал от своите сподвижници безусловна лична преданост, без да се интересува от тяхното мнение. В този смисъл самотното положение на Дьо Гол носело изключителен характер и отразявало неговия стремеж да се явява не като лидер на политическа партия, а в ролята на общонационален вожд, който стои над всички партии. Плачевният опит на РПФ научил на много неща генерала, включително и на недоверие към своето сервилно обкръжение. Той вече видял немалко измени и отричания, които само засилили неговото презрително отношение към много, твърде много хора, особено към онця, които прекалено често го уверявали в своята вярност. Затова в последните години на Четвъртата република от него неочаквано се изтръгнало признанието: „На мен ми е много по-лесно с моите стари врагове, отколкото с моите приятели." Но като говорел веднъж за своите политически перспективи, той неочаквано забелязал: „Връщане на власт? Дьо Гол, да... но без голистите."

Разбира се, мнозина от тях чувствували това. Но едни били предани на генерала не от страх, а по съвест и били готови да го следват, накъдето и да ги поведе. Други разчитали в бъдеще само на личната си политическа кариера. Но се намирали и такива, които се надявали да оказват върху Дьо Гол, в случай че дойде на власт, своето влияние, особено по алжирския въпрос. „Аз зная — казвал Мишел Дебре, — че генералът никак не е съгласен с мен и Сустел по алжирската политика. Но сега

е много по-важно да сложим край на режима, който води Франция към провал. Надявам се, че после ние ще убедим генерала в необходимостта от интегриране."

Засега те правели всичко възможно да подготвят идването на Дьо Гол на власт, тъй като обстановката ставала все по-благоприятна за това. Правителството на Ги Моле през време на необикновено дългия срок на своето съществуване извършило всички мислими и немислими глупости, които неумолимо влечали Четвъртата република към гибел. Лидерът на социалистите като че ли специално се стремял към това. Още на 30 ноември 1956 г. Дьо Гол казал на Жан Турну: „Само ако тези глупаци не продължат да водят своята идиотска политика, аз ще имам малко шансове да дойда на власт." Но те продължавали именно тази политика и шансовете на Дьо Гол се увеличавали. Твърде продължителното пребиваване на Ги Моле в „Отел Матиньон" обаче не съответствувало на стремежите на привържениците на Дьо Гол. Именно затова Жак Сустел активно спомогнал за падането на кабинета на Ги Моле през май 1957 година. Наистина фракцията на „социалните републиканци" станала сега твърде малобройна, затова Сустел действувал зад кулисите, като използувал връзките с депутати от други партии. В дадения случай той обработвал лидерите на „независимите", като например Роже Дюше. Те излезли от правителственото мнозинство, като гласували против Ги Моле, и на 21 май започнала нова правителствена криза.

Сега голистите започнали с невиждана решителност открито да се стремят към своята цел. По време на новата криза Националният съвет на социалните републиканци поискал от депутатите на парламента „пред заплахата от катастрофа незабавно да се сформира правителство на общественото спасение, което ще обедини представители на всички политически тенденции, подбрани в парламента или вън от него, под председателството на лице, чийто престиж и авторитет се признава от всички французи".

Ставало дума, естествено, за Дьо Гол. Но неговият час още не бил дошъл. Засега в негова полза се създавало само настроение, но съвсем не и съотношение на политическите сили. На 12 юни, след обикновения дележ на портфейлите и разните сделки, се формирало правителство на десния радикал Буржес-Монури. За разлика от правителството на Ги Моле, което

имало „социалистическа“ окраска, това бил напълно десен, реакционен и бездарен кабинет. Неговата политика във всички посоки продължавала и задълбочавала порочната, слаба, колеблива линия на предишното правителство. Буржес-Монура се задържал само два и половина месеца, от които месец и половина отишли във ваканция на Националното събрание, а това малко продължило оставането му на власт. Но още на 30 септември, не без участието на Жак Сустел, той бил свален и започнала нова, осемнадесетата правителствена криза в историята на Четвъртата република. Тя продължила тридесет и пет дни и се оказала невиждано сложна и напрегната. Това било скоро след полета на първия съветски спътник на Земята и затова крилатата фраза на един депутат обиколила всички вестници: „Скоро ще бъде много по-лесно да попаднеш на Луната, отколкото да сформираш във Франция правителство!“

По време на трескавото търсене на кандидат за поста министър-председател неговата резиденция — „Отел Матиньон“ — се осветявала с восъчни свещи. Цял Париж бил потънал в мрак, не работело метрото, спрели електрическите влакове. Страната била парализирана не само от правителствената криза, но и от големи стачки. Докато през 1956 г. в стачките участвували 982 000 души, през 1957 г. стачкували 2 964 000. Стачките вземат особено широк размах през октомври, в периода на правителствената криза. Това напомняло на всички, че колкото и да е важен алжирският проблем, неизменен фактор в живота на Франция е жестоката класова борба, че социалните проблеми все по-властно искат да бъдат разрешени. С това така или иначе били длъжни да се съобразяват всички политически дейци. И те в зависимост от своята социална позиция имали свои възгледи и планове по отношение на исканията на трудещите се. Дори, така да се каже, естествените врагове на работническата класа, непосредствените представители на капитала, били принудени поне да говорят за необходимостта от разрешаването на социалните проблеми.

А каква била позицията на Дьо Гол, който, естествено, не можел да не забелязва едно толкова крупно явление в живота на страната като масовото стачно движение в края на 1957 година? Независимо от известни семейни връзки Дьо Гол никога не се смятал представител на буржоазията. Наистина той не бил банкер или собственик на промишлено предприятие и

никога не е имал акции на някаква фирма. Дьо Гол владеел сравнително неголяма чисто лична собственост. Но въпреки това неговата позиция, продиктувана, както той бил искрено убеден, от грижата само за величието на Франция, а съвсем не за изгодата на едни или други капиталистически групировки, отговаряла именно на техните интереси. Според неговото дълбоко убеждение животът на всеки французин имал смисъл само ако е подчинен на грижата за укрепване позициите на Франция в света. И той просто не бил способен да разбере как може да се мисли при това за всекидневни „дребни" материални грижи.

„Французите — казвал Дьо Гол на един от своите посетители — нямат вече големи национални стремежи. Те мислят за своето жизнено равнище, което не е национална задача. А в същото време има страни, които по-малко мислят за жизненото си равнище, покорявайки света. Те го завоюват, дори без да се сражават." Приблизително по същото време в друг разговор генералът казал: „Що се отнася до мен, аз няма да заприличам на ония технократи, които твърдят: Франция ли? Ние не я познаваме. Ние познаваме само французите. Франция — това са 45 милиона потребители." И добавил във връзка с въпроса за повишаване на жизненото равнище: „Това е важно за французите. Но не и за Франция..."

И така, като перифразираме известния крилат израз, можем да кажем, че Дьо Гол се придържал към принципа: „Величие вместо масло." Тази позиция, естествено, не можела да спомогне за порастване на неговата популярност. Хубавото е, че подобни принципи Дьо Гол не изказвал публично, а ги излагал само в тесния кръг на свои приближени. Но рано или късно те рязко ще се отразят върху неговата политическа съдба...

Междувременно правителствената криза продължавала. Опитвали се да сформират нов кабинет отначало Ги Моле, после Р. Плевен, А. Пине, М. Шуман, отново Ги Моле... Само страхът пред гигантското стачно движение накарал в края на краищата представителите на всички основни некомунистически партии да оставят на втори план разделящите ги противоречия и да формират правителство от представители на девет партии начело с Феликс Гаяр, десен радикал, близък сътрудник на Рьоне Мейер и на Жан Моне, когото наричали възпитаник на семейството Ротшилд. Този най-млад от всички следвоенни

премиери (38-годишен) възглавил комбинация от твърде стар стил. По основните въпроси — Алжир и икономиката — Гаяр започнал да провежда още по-безпринципна и авантюристична политика. При Гаяр авторитетът на Четвъртата република спаднал необикновено ниско. Към предишните причини за всеобщото недоволство той само добавил нови, особено в областта на външната политика.

Докато и по-рано англосаксонските държави се отнасяли пренебрежително към Франция, сега те съвсем открито гледали на нея като на второстепенна страна. Съединените щати използували изострянето на отношенията на Франция с арабските народи заради войната в Алжир за укрепване на собствените си позиции в Северна Африка и в Близкия изток. През ноември 1957 г. възникнал конфликт по повод доставките на оръжие от САЩ и Англия за Тунис. Френските „ултра" яростно крещели, че това оръжие отива в Алжир, че Тунис, бивша колония на Франция, преминава под американски контрол. Гаяр се опитал да накара САЩ и Англия да се откажат от намеса в сферата на френските интереси, но безрезултатно. Нещо повече, катастрофалното финансово положение на Франция го принудило да се подчинява на указанията на Вашингтон. Защото в края на 1957 г. той се стремял да получи от САЩ заем от 650 милиона долара. В замяна на това трябвало да се съгласи да бъдат настанени на френска територия американски ракетни бази.

Но външнополитическите несполуки на правителството на Гаяр едва започвали. Главните събития се разгърнали след 8 февруари 1958 година. В този ден френската военна авиация извършила зверска бомбардировка на туниското село Сакиет-Сиди-Юсеф, на границата с Алжир. Нападението било предприето като репресия за поражението, нанесено недалеч от това място на френски отред от алжирски въстаници. За да отмъсти за него, френското командуване решило да унищожи туниското село, където уж се укривали алжирци. С бомби и картечен огън били убити 75 съвсем невинни жители, сред които 21 деца. Никакви алжирци в селото не се оказали. Чудовищното престъпление развълнувало целия свят. Тунис скъсал дипломатическите си отношения с Франция и се обърнал към Съвета за сигурност при ООН. По това време на сцената се появили с присъщото им „великодушие" американците. Те предложили

(заедно с Англия) своите „добри услуги“ за уреждане на френско-туниския конфликт. Тая мисия била възложена на Робърт Мърфи, за когото вече стана дума във връзка със събитията в Алжир през 1943 година. Не е трудно да си представим реакцията на френските колонизатори срещу дейността на мисията за „добри услуги“, която била изтълкувана като форма за пряка намеса на САЩ в работите на Франция. Привържениците на Дьо Гол не се забавили да се възползуват от новата криза. Един от голистките лидери — Мишел Дебре — писал в своя вестник „Курие дьо ла колер“, че Гаяр помага на американските планове за интернационализиране на алжирския въпрос, че вече е разработен план за установяване „протектората на НАТО над Алжир“.

На 15 април Националното събрание прекъснало своята ваканция и се събрало да обсъди политиката на правителството на Гаяр. Алжир, Тунис и особено „добрите услуги“ давали обилен обвинителен материал. Настъплението срещу правителството било възглавено, както обикновено, от Жак Сустел. По онова време той вече бил сключил съюз с лидера на „независимите“ Роже Дюше, с почетния председател на МРП Жорж Бидо и с десния радикал Андре Морис. Всички те се стремели да вземат властта, за да се борят на всяка цена за запазването на „френски Алжир“. А Сустел освен това имал и друга цел — да се върне на власт Дьо Гол. Когато се качил на трибуната, той произнесъл рязка обвинителна реч против политиката на Гаяр. Сустел доказвал, че мисията на „добри услуги“ е подготовка за пълно ликвидиране на всички френски позиции в Северна Африка. Той заявил, че зад кулисите действуват американските петролни тръстове, които се стремели да заграбят петрола на Сахара. „Говоря от името на онния, които са решили повече да не отстъпват — гърмял Сустел. — Франция е стигнала до крайния предел на отстъпките. Тя трябвало най-сетне да отхвърли политиката на унижаване и отрицание.“ Дебатите завършили със сваляне на кабинета на Гаяр. Това било всъщност последното правителство на Четвъртата република. Започнала нейната агония. Същевременно се разгърнали събития, които влезли в историята под името „операция за възкресяване на Дьо Гол“.